

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi

Journal of Turkish Language and Literature

Başvuru | Submitted 24.10.2024
Revizyon Talebi | Revision Requested 27.12.2024
Son Revizyon | Last Revision Received 02.01.2025
Kabul | Accepted 20.02.2025

Araştırma Makalesi | Research Article

 Açık Erişim | Open Access

Rumeli Türkülerinin Edimsözleri

Illocution of Rumeli Folk Songs

Pelin Seçkin¹

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon, Türkiye

Öz İnsanoğlunun yaşamışlıkları üzerine kurulan türküler; nesilden nesile aktarılan sözlü kültür öğeleridir. Söz konusu bu kültürel öğeler kültürel devamlılığın yanında kültürel belleğin oluşmasına da katkı sağlamaktadır. Kültürel belleğin oluşumunda dil ve düşünce ilişkisi irdelendiğinde türkülerin edimsel bilgi değişikliği yaratabileceğini söylemek mümkündür. Bu çalışma kültür taşıyıcısı olarak ortak bir dilsel davranış ürünü olan türkülerin edimsel işlevlerinin olduğu varsayımıyla oluşturulmuştur. İşlevlerin ortaya çıkarılması amacıyla bir cümle kurmanın veya bir önermeyi dile getirmenin esasen bir şey yapmayı gerektirdiği anlayışını benimseyen Searle'ün "Söz Edimi Kuramı" analiz yöntemi olarak kullanılmıştır. Söz konusu kuram, dilin temel işlevinin iletişim kurma olduğu esasına dayanmaktadır. Kuramın hareket noktası; dilin işlevini toplumdan bağımsız bir şekilde gerçekleştirmediği, bu işlevin yerine getirilmesiyle kültürel uzlaşımın sağlandığı, aynı zamanda oluşan söylem evreniyle bireylerin zihin dünyasında bilgi değişikliği yaratılabileceği düşüncesidir. Çalışmadaki dil verisini Rumeli türkülerini oluşturmaktadır. Rumeli türkülerinin hafıza aktarıcısı olduğu varsayımıyla söylem evrenini tespit etmek, türkülerin oluşturulma amaçları ve hizmet ettikleri işlevleri belirlemek, çalışmanın gayesini oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda Rumeli türkülerinin kültürel gerçekliği yansıtmaları sebebiyle kurumsal bir olgu yarattığı, muhatabının zihin dünyasında sevgili ile vatana kavuşamamadan kaynaklanan hasret ve özlem duygularını kodladığı, toplumsal ve dinî kuralları aktarma gibi edimsel işlevler taşıdığı anlaşılmaktadır.

Abstract Folk songs based on human experiences; are oral cultural elements that passed down from generation to generation. These cultural elements contribute to the formation of a cultural memory and to cultural continuity. When the relationship between language and thought in the formation of cultural memory is examined, it is possible to say that folk songs can create a change in actual knowledge. This study was originated with the assumption that folk songs, which are a product of common linguistic behavior as a carrier of culture, have performative functions. Reveal these functions, Austin and later, Searle's "speech act theory", which adopts the understanding that making a sentence or constructing a phenomenon requires performing a function under certain conditions, was used as the analysis method. The starting point of the theory is that; it is thought that language does not perform its function independently in society, that cultural consensus is achieved by fulfilling this function, and that at the same time, information exchange can be created in the world of mind along with the universe of discourse. The language data in the study consists of Rumelian folk songs. The aim of the study is to determine the universe of discourse, the purposes for which the folk songs were created, and the functions they serve, assuming that Rumelian folk songs are memory transmitters. According to the findings, that Rumelian folk songs create an institutional phenomenon because they reflect cultural reality, encode the addressee's feelings of longing and yearning stemming from not being able to reunite with their beloved and their homeland and carry performative purposes such as transferring social and religious rules.

Anahtar Kelimeler Rumeli türküleri • Edim bilimi • Söz edimi kuramı • Edimsöz, Kültürel bellek

Keywords Rumelian folk songs • Pragmatics • Speech Act Theory • Pragmatics • Cultural Memory

Atıf | Citation: Seçkin, Pelin. "Illocution of Rumeli folk songs". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi–Journal of Turkish Language and Literature* 65, no. 1 (2025): 1-15. <https://doi.org/10.26650/TUDED2025-1573336>

 This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Seçkin, P.

 Sorumlu Yazar | Corresponding author: Pelin Seçkin pelinseckin@ktu.edu.tr

Extended Abstract

One of the functions of folk songs that can shape one's individual and social life is to produce indicators that point to members of the same culture and express the common meaning that is attributed. Based on the indicators created based on experiences rather than fiction, it is understood that in folk songs, the subjects are not the ones who are acted upon, but individuals who act upon life. Another function of folk songs, which convey people and events that have a place in life through language, is to carry material to the field of social history. Rumelian folk songs, which enable the formation of a common cultural memory that provide historical material, are an important data source for researching the effects of historical events on society and social life. Rumelian folk songs, that ensure past values are continued with by reminding society of its past, are witnesses of the common past with the Balkans and at the same time, are memory transmitters. For this reason, establish the discourse universe of Rumelian folk songs, to determine the purposes of creating them and to elucidate the functions they serve, "speech act theory", a sub-field of pragmatics, was decided as the method for this study. The theory of speech acts, which is based on the distinction between meaning and usage, is generally evaluated as "a set of concepts that mean that making a sentence or constructing a fact requires doing something under certain conditions." For example, declaring a couple as husband and wife, convicting someone, taking an oath, or making a claim, among other examples, in addition to the statement, also express the existence of performative power and the occurrence of an action. Furthermore, it is possible that the performative power of language that emerges from use gains meaning from the convention in society, but and is not independent of society. To reveal communication intentions within this concept based on convention, Searle categorizes grammatical elements that have meaning. Therefore, grammatical elements are included in the theory as the "smallest meaningful unit and the smallest sign". Searle describes these elements as "rules that enable us to move from a crude phenomenon such as making some sounds to an institutional phenomenon by performing acts specific to human communication". Searle also divides illocutionary acts into five components: People tell how things are with "definitive" expressions, they try to make others act with "directive" expressions, they impose responsibility to act with "prescriptive" expressions, they express their feelings and attitudes with "expressive" expressions, and they bring about changes in the world with "declarations". Language users benefit from typological and psychological competence levels in addition to pragmatic competence in their communication preferences. For this reason, variables such as power, social distance, social conditions, hierarchy, and emotional state among other examples are also in question, which determine the preferred illocutionary words. Rumelian folk songs, which can reflect social and individual variables and are a cultural element, were the source of this study. For this reason, we assumed that Rumelian folk songs reflect many acts that take place in life as a transmission element; folk songs have been evaluated as illocutionary words and subjected to Searle's classification. In this direction, certainty in folk songs were provided by referring to a concrete and natural reality, confirming the thought by asking questions, using words that express certainty, and by reminding social and religious rules. Thus, the illocutionary power of the definitive illocutionary words in folk songs was established from the world to the word, and the cultural transmission of folk songs has been supported. Directive illocutions in Rumelian folk songs are formed around the desire to reunite individuals with their beloved and their homeland. When Rumelian folk songs are examined in terms of prescriptive illocutions, sometimes the speaker demands responsibility with the desire to reunite with a beloved. Sometimes the speaker sees the reason for not being able to reunite with their beloved as others or due to fate and transfers the responsibility to other facts or subjects. Expressive illocutionary acts are formed around longing for the beloved and the homeland, and statements are formed around the beloved who they indeed reunited with or not. This situation implies that folk songs provide sociological and psychological data about the past in addition to cultural transmission. In line with the obtained findings, it is possible that Rumelian folk songs create an institutional phenomenon because they reflect cultural reality. Rumelian folk songs turn into perlocution and carry performative purposes such as the addressee coding their feelings of longing and yearning stemming from not being able to reunite with their beloved and their homeland and conveying social and religious rules.

Giriş

Dil, iletişim işlevi temel olmak üzere çok farklı toplumsal işlevler üstelenebilen bir kurumdur. Bu sosyal kurum, aynı zamanda insanın zihin dünyasını şekillendiren kültürel bir olgu, evrensel ve özgül nitelikli, değişime açık bir dizgedir. Söz konusu dizge içerisinde dilin sunduğu olanaklar doğrultusunda evreni algılayan birey, algıladığı “gerçeklikleri, sembolleştirmeler kanalıyla düzenleyici bir güç olan zihin üzerine kodlayarak inşa eder”; evreni ve olayları algılayış biçimini dil aracılığıyla ifade eder.¹ Bu ifade etme sürecinde dili, düşüncenin somutlaşmış hâli olarak değerlendirmek mümkündür.

Düşünce; yargıda bulunma, muhakeme etme, soyutlama, kavram oluşturma gibi zihnî süreçlerin sonucunda ortaya çıkmakta; dış çevrenin etkisiyle de şekillenmektedir.² Aynı zamanda dil, bireyin bulunduğu kültürel yapı içindeki olguları anlamlandırmakta; bu işlevini düşünce aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla olgu ve olayların anlamlandırılmasında toplum, zihnî süreçleri yönlendirerek etkileyebilmektedir. Bu etkilerin başında “dinî ve millî değerler, politik örgütlenme biçimi ve sanat” vb. kültürel unsurlar bulunmaktadır. Diğer yandan bireylerin gerçeklik algısını oluşturan fiziksel etkenler ise “bölgenin coğrafi özellikleri, iklim türü ve ekonomik dayanakları”dır.³

Gerçeklik algısının oluşturduğu söylem evreniyle iletişim kuran birey, “düşünceleri, inançları ve duyguları iletmekte; bunları daha karmaşık toplumsal olayların parçası olarak gerçekleştirmekte, aynı zamanda bir şey yaparak” etkileşime geçmektedir.⁴ Bu noktada kurulan etkileşimde “ne biliş ne de söylem toplumun dışında olan bir şey değildir; gerek zihinsel temsillerin gerekse bağlam modellerinin sosyal içerikleri” söz konusudur.⁵ Sosyal içerikler de belirli bir şekilde bağlanmış sosyal pratikler aracılığıyla toplumun sosyal düzenini oluşturur.⁶

Sosyal düzenin oluşturduğu toplumsal bağlam potansiyeli ise toplumun kültürünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla kültürü “semiyotik sistemlerin içinde bulunduğu bir anlamlar ortamı” olarak yorumlamak mümkündür; aynı zamanda kültür, dil ve düşünce aracılığıyla vücut bulan söz konusu anlamların ortaya çıkmasını sağlayan unsurların başında yer almaktadır. Kültürel unsurlar da iletişim ortamları ve süreçlerini şekillendirerek kültür aktarımını sağlamaktadır.

Kültür aktarımında dilin kullandığı öğelerin başında folklorik unsurlar bulunmaktadır. Geçmişten bugüne duygularını sadece konuşarak değil, paylaşım yapmak amacıyla bireylerin iletişim kurmasında farklı folklorik unsurlar kullanılmıştır.⁷ Bu unsurların başında ise “etkileyici ve kalıcı kılan anlatım özelliklerinin yanında günlük konuşma dilinden yararlanılarak gerçekleştirilen, doğal söyleyiş özelliği” gösteren türküler yer almaktadır.⁸

Türküler; insanoğlunun iletişimini daha estetik bir forma dönüştüren, sesini konuşma dilinde kullandığı biçiminden daha değişik bir şekilde kullanarak müzik dilini yansıtan kültürel öğelerdir.⁹ Sözlü kültür öğeleri olan türküler; “hoşça vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme, değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme, toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için kaçıp kurtulma mekanizması, protesto ve eğitim işlevlerinin birini ya da birkaçını birlikte karşılayarak kültürün sürekliliğine ve işleyiş düzenine katkıda bulunmaktadırlar.”¹⁰ Kültür aktarımının yanında devamlılığı da sağlayan türküler, kültürel belleğin oluşmasına

¹ Benjamin Lee Worf, “Science and Linguistics” *Language, Thought and Reality* içinde, ed. John Carrol, (John Wiley & Sons, Inc., 1959), 213.

² Özcan Köknel ve Kurban Özuğurlu, *Tıpta Ruhbilim* (Taş Matbaası, 1983), 88.

³ Ayhan Özdi, “Sapir-Whorf Hipotezinde Dil ve Düşünce İlişkisi” (Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, 2015), 32, Ulusal Tez merkezi (396593).

⁴ Gülsüm Songül Ercan ve Pinar Danış, “Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları”, *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 6, no. 2 (2019): 52.

⁵ Umut Şah, “Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar”, *Kültür Araştırmaları Dergisi* 7, (2020): 217.

⁶ Noam Fairclough, *Language and Power*, (Longman, 2001), 36.

⁷ Serdar Çevik, “Kültürel İletişim ve Aktarım Açısından Türkülerin İncelenmesi”, *Türk Müziği* 3, no. 2 (2023): 324.

⁸ Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, (Ötüken Yayınları, 1994), 67.

⁹ Gonca Demir, “Halk Bilim Analiz Modellerinden Performans Teori Ekseninde Yapılan Türkülerde Dil-Müzik İlişkisi”, *Bilim ve Kültür-Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 3, (2013): 39.

¹⁰ Hicran Karataş, “Geleneğin Kuşaklara Aktarımı Bağlamında Bir Çatalzeytin Düğün Türküsü: Dünür Ağa”, *Milli Folklor* 26, no. 101 (2014): 141.

katkı sağlamaktadır. Oluşan kültürel bellek de önce bireyi sonrasında da toplumu şekillendirmektedir. Dolayısıyla “toplumun belleğinin oluşumunda bireyler etkililyken bir yandan da bireyin belleğini toplumun şekillendirdiğini” söylemek mümkündür.¹¹

Bireyi ve toplumsal hayatı şekillendirebilen türkülerin işlevlerinden biri; aynı kültür üyelerine işaret eden, yüklenilen ortak anlamı ifade edebilen” göstergeler üretmektir.¹² Kurgudan ziyade yaşanmışlıklar üzerine oluşturulan göstergelerden hareketle türkülerde “yaşam karşısında eyleyen değil eyleyen bireylerin konu edildiği” anlaşılmaktadır.¹³ Dil aracılığıyla yaşamda yer bulmuş kişi ve olayları aktaran türkülerin bir diğer işlevi de “sosyal tarih alanına malzeme taşımak”tır.¹⁴

Tarihî bir malzeme sunarak ortak bir kültürel hafıza oluşmasını sağlayan Rumeli türküleri, toplum ve sosyal hayattaki etkileri somutlaştıran önemli bir veri kaynağıdır. “Toplumsal geçmişini hatırlatarak geçmişteki değerlerin taşınabilmesini sağlayan Rumeli türküleri, Balkanlarla ortak geçmişin şahitleridir ve aynı zamanda hafıza aktarıcılarıdır.”¹⁵

Söz konusu aktarıcılar “Anadolu’nun Türk-İslâm hâkimiyeti altına girmesinden sonra Rum ismiyle Bizans idaresinde bulunmuş Anadolu’yu gösteren bir coğrafî ad olarak yaygınlaşan” Rumeli’ye kaynaklık etmektedir. “1361 yılında Sultan I. Murâd döneminde Edirne’nin Osmanlı topraklarına katılmasıyla Balkanlardaki Türk nüfusu artmış ve “Rumeli Eyâleti” adı verilen bu coğrafya, Anadolu’yla birlikte Osmanlı devletinin iki temel siyasi ve kültürel hâkimiyet alanından biri olmuştur.”¹⁶ Dolayısıyla bu coğrafya “yüzyıllar boyunca iç içe yaşayan farklı dil, din ve etnik yapıya sahip halkların harman olduğu bir coğrafya olarak” değerlendirilebilir.¹⁷

Çok kültürlü ortamdan ve unsurlardan beslenerek sözlü geleneklerle nesilden nesile aktarılan Rumeli türküleri, kültür aktarıcılığının yanında belli bir coğrafyanın söylem evrenini de yansıtmaktadır. Söylem evrenini “Dünya bilgisi, etkileşimle bireyin katkısız olarak maruz kaldığı ya da kasıtlı olarak kültürlenme yoluyla edinilen dilin içinde bulunduğu kültür, yazın dili gibi kaynakların bütününden elde edilen söz dağarcığı.” olarak tanımlamak mümkündür.¹⁸

“Dünyanın zihinden ziyade söylem tarafından inşa edildiği” düşünüldüğünde toplumun toplumsal olanla şekillendirildiği anlaşılmaktadır.¹⁹ Başka bir deyişle söylem, “toplumsal düzeni ve bireylerin toplumla etkileşimini biçimlendiren dildir.”²⁰

Etkileşimi biçimlendiren Rumeli türkülerinin hafıza aktarıcısı olduğu varsayımıyla söylem evrenini tespit etmek, türkülerin oluşturulma amaçları ve hizmet ettikleri işlevleri belirleyebilmek adına bu çalışmada, edim biliminin alt alanı olan “Söz Edim Kuramı” yöntem olarak belirlenmiştir. Türküler Hüseyin Rasim Güler’in “Bulgaristan Türklerinin Rumeli Türküleri”²¹ isimli kitabından alınmış ve türkülerin yazımına sadık kalınarak imla ve noktalamaya müdahil olunmamış; tekrara düşmemek amacıyla çalışmada verilen örnek sayısı sınırlı tutulmuştur.

¹¹Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, çev. Lewis Coser (The University of Chicago Press, 1992), 51.

¹²Gülin Ögüt Eker, “Küççe Düşününün Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Millî Folklor* 42, (2000): 94.

¹³Özgür Kasım Aydemir, “Türk Halk Türküleri İçerisinde Denizli Türkülerinin Dilbilimsel Özellikleri”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu’nda sunulan bildiri*, (2006): 344.

¹⁴Nebile Özmen, “Kültürel ve Dinî Kodlarıyla Kolektif Belleğimizde Rumeli Türküleri”, *Toplum Bilimleri Dergisi* 8, no. 16 (2014):79.

¹⁵Özmen, Kültürel ve Dinî Kodlarıyla Kolektif Belleğimizde Rumeli Türküleri”, 93.

¹⁶Halil İncalcık, “Rumeli”, *İslam Ansiklopedisi*, Erişim 5 Temmuz, 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rumeli>

¹⁷Ahmet Günşen, “Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağızları”, *Turkish Studies* 4, no. 8 (2019): 234.

¹⁸Aymil Doğan, *Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi*, (Siyasal Kitabevi, 2022), 72.

¹⁹Terry Eagleton, *Postmodernizmin Yanılsamaları* çev. Mehmet Küçük (Ayrıntı Yayınları, 2011), 27.

²⁰Nikolas Coupland ve Adam Jaworski, *The Discourse Reader*, (Routledge, 2006), 3.

²¹Hüseyin Rasim Güler, *Bulgaristan Türkleri’nin Rumeli Türküleri*, (Bay Yayınları, 2004).

1. Kuramsal Çerçeve

1.1. Edim Bilimi ve Söz Edim Kuramı

XIX. yüzyılın sonunda dilin sosyal bir inşa olmasının gündeme gelmesiyle birlikte dil, evrensel olmasının yanı sıra duygu ve düşüncelerin aktarılmasını sağlayan temel iletişim aracı olarak kabul görmüştür. Bu düşüncenin temeli, Saussure'ün ifade ettiği dil/söz ayrımına dayanmaktadır. Saussure göre dil, “öncelikle ruhsal ve toplumsal bir olgudur; tek tek bireyleri değil bütün toplumu ilgilendiren bireyüstü bir dizge ve soyutlamadır. Söz ise dil dizgesinin özel ve değişken gerçekleşme biçimidir”; dilin somutlaştırılmış hâlidir.²² Söz konusu dizgenin somutlaştırılması ile insanlar arasında bir iletişim kurulur. Dilsel iletişimin kuramsallaştırarak altı temel öğeden oluştuğunu belirten Jakobson’a göre “konuşucu (konuşan kişi, verici, gönderen) dinleyiciye (dinleyen kişi, alıcı, gönderilen) belli bir düzgünden (kod, kurallar bütünü) yararlanarak bir bildiri (ileti, mesaj) gönderir. Bu bildiri iletimi de belli bir bağlamda (dış gerçek) ve bağlantı sağlayan bir oluk (kanal, fiziksel destek) aracılığıyla gerçekleşir.”²³ İletişimin gerçekleşmesini sağlayan bu altı öğenin birinin diğerine baskın geldiği durumlarda iletinin üstlendiği işlev değişebilmektedir. Bu noktada konuşurların sözcük, söz dizimi, morfolojik unsur vb. dilsel tercihleri; belirleyici olmaktadır. İletişimin gereği olan bu dilsel tercihler hem iletişimin istenilen yönde oluşmasını sağlamakta hem de iletişimde edimsel bir amaç taşımaktadır. Wittgenstein’in dil oyunları olarak tanımladığı edimsel amaçlar, Duman’a göre de belli ortak özellikler taşımaktadır:²⁴

- Bir konuşmacının eylem gerçekleştirmesinin belli bir niyeti vardır.
- Bu eylem bir toplumdaki yaşam biçimi ile ilgilidir.
- Kullanılan dilsel biçimler bireysel değil toplumsaldır.
- Dilsel biçimler uzlaşımsaldır.
- Eylem kullanımı bir kullanıma bağlıdır.
- Konuşmanın da kuralları vardır.

Toplumla ilişkili, uzlaşımaya dayalı olarak anlamlandırılan dilsel biçimlerin tercih sebeplerini araştıran edim bilimi, iletişimde edimsel amaçları ortaya koymayı hedefleyen dil bilimi alanıdır. Genel olarak edim bilimi “Dil kullanıcılarının yaptıkları seçimler, sosyal etkileşimde dili kullanırken karşılaştıkları kısıtlamalar ve iletişim sırasında kullandıkları dilin iletişim eylemindeki diğer katılımcılar üzerindeki etkilerini inceleyen bilim.” olarak tanımlanmaktadır.²⁵

Edim bilimi “dil yapısından ziyade dilin kullanıldığı bağlamda, onu kuşatan koşulları ve konuşucuya yönelik amaçları” araştırmaktadır.²⁶ Başka bir deyişle göstergelerin konuşurlarla ilişkisini” araştıran edim bilimi; “niyetlenen anlamlar, varsayımlar, konuşma sürecinde gerçekleştirilen eylem türlerine odaklanmaktadır.”²⁷ Bu odaklanma, aynı zamanda dilin yapısında kodlanmış olan biçimleri de ortaya çıkarmaktadır. Bu biçimler aracılığıyla iletişimin gereği olarak konuşur bir yandan “dil dizgesini kullanarak iletişim yetisini gerçekleştirmekte” bir yandan da “diğer konuşucularla iletişimsel örüntülerinde edimsel bilgi değişikliğine yol açabilmektedir.”²⁸ Konuşurun belirlediği ikna etme, sezdirim, nezaket vb. edimsel bilgiler iletişimin niyetini ortaya çıkarmaktadır. Konuşurun niyeti de katılımcıların geçmiş bilgisi ve birbirleriyle olan ilişkileri doğrultusunda değer bulmaktadır.²⁹

²²Mehmet Rifat, *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*, (Yapı Kredi Yayınları, 1998), 24.

²³Rifat, *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*, 37.

²⁴Seyyare Duman, *Edimbilim Kavramlar-Yöntemler- Alanlar*, (Dorlion Yayınları, 2022), 27-28.

²⁵David Crystal, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, (Blackwell, 1985), 239.

²⁶Engin Yılmaz, *Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama*, (Pegem Akademi, 2021), 3.

²⁷Stephen Levinson, *Pragmatics*, (Cambridge University Press, 2003), 7.

²⁸Ümit Yozgat, “Dilbilimde Biçimci ve İşlevci Düzlem”, *Dilbilim Kuramları* içinde, ed. Özge Can, (İthaki Yayınları, 2018), 65.

²⁹Hülya Aşkın Balci, “Edimbilim ve Gramer ilişkisi”. *International Journal of Languages Education and Teaching* 5, no. 4 (2017): 557.

Dil içi ve dil dışı durumları kapsayarak iletişimin değer kazanmasını sağlayan bağlamı İmer, Kocaman ve Özsoy ikiye ayırır. Buna göre “bir dil birimi bitişiğinde ya da çevresinde onu anlam, işlev, yapı bakımından etkileyen birim ya da birimler dil içi bağlamı; dil birimlerini etkileyen dil dışı etmenlerin tümü de durum bağlamı”nı oluşturmaktadır.³⁰ Durum bağlamının temel öğeleri, “konuşucu ve muhatap tarafından daha önce söylenen ve sözcenin anlaşılmasına katkı sunan bilgileri, konuşucu ve muhatapın örtük olarak kabul ettiği uzlaş, inanç ve ön varsayımlardır.”³¹ Bu durum, “bir sözcenin içinde yer aldığı dil bilimsel öğeler ile sözcenin üretilmesi, anlaşılması ve çözümlenmesinde rol oynayan bilişsel, durumsal ve sosyokültürel öğeleri kapsa”dığını göstermektedir.³² Aynı zamanda “sözcelerin kullanımı ve yorumunun gerçek dünya bilgisi ile bağlantısını, vericinin edim sözleri nasıl kullandığı ve anlamlandırdığı, tümce yapılarının alıcı ve verici arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiği ile ilgili” bir göstergedir.³³

Sosyal bir gösterim olarak dili ele alan edim biliminde, bireyin iletişim yetisini kullanırken oluşturduğu iletişim ağı, “farklı türden bileşenlerin işlev yüklendiği karmaşık ve çok katmanlı; dilsel anlatım kuralları da karmaşık bir ara yüz” olarak değerlendirilmektedir.³⁴ Söz konusu bu ara yüz leksikolojik, morfolojik, söz dizimsel öğeleri içerdiği gibi vurgu, ton, ezgi gibi konuşma diline ait unsurlarla da anlam kazanmaktadır. Bir niyet doğrultusunda yazı ve konuşma dilinden seçilen söz konusu unsurlar, Searle’ye³⁵ göre belli “bir psikolojik durum içinde bir temsil içeriğine sahiptir ve kasıtlı zihinsel tutumlar bir olgu ya da nesneyi temsil ederken söz edimleri de bir olay ya da nesneyi temsil eder.” Bu temsiliyet, “bir şey söylemek bir şey yapmaktır” düşüncesi ile söz edimleri teorisinde kuramsal bir çerçeveye kaynaklık etmiştir.

Söz edimi, konuşurun bilinçli olarak belli bir durumda söz ya da sözce üretmesidir. Bu kavram ilk olarak Austin tarafından kullanılmış ve öğrencisi Searle tarafından geliştirilmiştir. Searle’ün söz edimleri kuramını, insan bildiriminin cümle ya da anlatımdan ibaret olmadığı, çeşitli edimlerin icrası olduğu varsayımına dayandırır.³⁶ Başka bir deyişle “dili kullanan bireylerin birtakım gerçekleştirmeleri olan söz edimlerinin bir cümle içinde yer alması, aslında bir edimde bulunmakla özdeştir. Bu özdeşliği Altınörs,³⁷ şöyle izah etmektedir:

Söz edimleri kuramı, anlam sorununa kullanımbilimsel bir çözüm önermektedir. Böylece, ilk kuşak çözümleme geleneğinin dilin dünyayı resmeden bir araç olduğu temel tezini tartışmaya açan Austin ve Searle, dilin asıl işlevinin iletişimi sağlamak olduğu düşüncesinden yola çıkmakta ve dilin bu işlevini insan topluluklarındaki uyuşumsal kurumlardan bağımsız olarak ele almanın olanaklı olmadığını vurgulamaktadır. Bir bebeği vaftiz etme, birisiyle bahse tutuşma, birisini şu kadar yıl hapse mahkûm etme, söz verme, yemin etme gibi edimler, birer söz edimi olarak ancak birtakım toplumsal uyuşumlara bağlı olarak gerçekleştirilebilmektedir. Söz edimleri kuramı, özellikle Wittgenstein’in *Philosophical Investigations* adlı yapıtındaki “dil oyunları” kavramından esinlenen bir gündelik dilci felsefe geleneğinin doruk noktasıdır. Bu gelenek, mantıkçı-pozitivist çözümleme geleneğinin ideal dil anlayışını eleştirmekte ve kapsamlı bir anlam kuramı ve dil kavrayışına ulaşmanın yolunun gündelik dilde sık sık rastlanan dilsel kullanımları ciddiyle incelemekten geçtiğini savunmaktadır.

Anlam ve kullanım ayırımına dayanan söz edimi teorisi, genel itibarıyla “bir cümle kurmanın veya bir olgu inşa etmenin belirli koşullar altında bir şey yapmayı gerektirmesi anlamını taşıyan kavram bütünü” olarak değerlendirilmektedir.³⁸ Örneğin iddia ya da hüküm taşıyan bir ifade, bir çiftin karı koca

³⁰Kamile İmer, Ahmet Kocaman ve Sumru Özsoy, *Dilbilim Sözlüğü*, (Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011), 1.

³¹John Lyons, *Kuramsal Dilbilime Giriş*, çev. Ahmet Kocaman, (Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983), 369.

³²Yılmaz, *Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama*, 25.

³³Jack Richards ve Richard Schmidt, *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*, (Pearson Education, 2010), 450.

³⁴Özgün Koşaner, “İşlevsel Dilbilgisi ve İşlevsel Söylem Dilbilgisi”, *Dilbilim Kuramları* kitabı içinde. ed. Özge Can. (İthaki Yayınları, 2018), 88.

³⁵John Searle, *Intentionality: An Essay in The Philosophy of Mind*, (Cambridge University Press, 1991), 21.

³⁶Levinson, *Pragmatics*, 229.

³⁷Atakan Altınörs, *Dil Felsefesi Sözlüğü*, (Paradigma Yayınları, 2000), 24-25.

³⁸Didem Arzu Özay, “Söz Edimi Kavramı Çevresinde Searl’ün Austin Eleştirisi”, *Erişim 4 Haziran, 2024*. <https://kualiafelsefedergisi.com/2021/08/soz-edimi-kavrami-cevresinde-searlun-austin-elestirisi-didem-arzu-ozay/>

ilan edildiğinin beyanı edimsel bir güce ve eylemin gerçekleştiğine işaret etmektedir. Aynı zamanda bu edimsel gücün toplumdaki uzlaşım ile ortak bir anlam kazandığını ve toplumla bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür.³⁹ Uzlaşım dayalı bu kavram bütünü içinde iletişim niyetlerini ortaya çıkarmak amacıyla Searle, anlamı olan dil bilgisel öğeleri kategorilere ayırır.⁴⁰ Dolayısıyla dil bilgisel öğeler, “en küçük anlamlı birim ve en küçük gösterge” olarak kuram içinde yer almaktadır.⁴¹ Bu dil bilgisel öğeleri Searle⁴², “birtakım sesler çıkarmak gibi kaba bir olgudan insan iletişimine özgü edimlerde bulunarak kurumsal bir olguya geçmemizi sağlayan kurallar” olarak tanımlamaktadır.

Dizge içinde belli kurallar doğrultusunda oluşan ifadeler; Searle tarafından önerme, edimsöz, etkisöz ve sözceleme edimi olmak üzere dört kategoride ele alınmaktadır.⁴³ Buna göre önerme edimi, konuşurun hakkında bir şeyler söyleyeceği olay ya da olguları diğer olgu ve olaylardan ayırarak ifadeyle bağlantılı bir edimsöz kullanmasıdır.⁴⁴ Başka bir ifadeyle önerme edimi, “vericinin sözcelerini ilgili dilin ses bilimsel, biçim bilimsel, söz dizimsel ve anlam bilimsel kuralları çerçevesinde seçtiği sözcük birimleri ile oluşturması ise söz eylemlerin ilk basamağını” oluşturur.⁴⁵ Edimsöz edimi uzlaşmaya dayalı bu eylemlerin ifadesinde ortaya çıkmakta; etkisöz edimleri dinleyicide duygu ya da davranış değişikliği yaratabilmektedir.

Searle⁴⁶, edimsözleri de beş başlıkta değerlendirmektedir. Buna göre insanlar şeylerin nasıl olduğunu “kesinleyici” ifadelerle söyler; “yöneltici” ifadelerle bir şeyler yaptırmaya çalışır; yükleyici ifadelerle bir şeyler yapma sorumluluğu yükler; dışa vurucu ifadelerle duygu ve tutumlarını dışa vurur; beyanlar aracılığıyla dünyada değişiklikler meydana getirir.

Dil kullanıcıları iletişim tercihlerinde edim bilimsel yeterliliğin yanında, tipolojik ve psikolojik yeterlilik düzeylerinden de yararlanır.⁴⁷ Bu sebeple tercih edilen edim sözleri de belirleyen güç, sosyal mesafe, toplumsal koşullar, hiyerarşi, duygu durumu vb. değişkenler söz konusudur.⁴⁸ Toplumsal ve bireysel değişkenleri yansıtabilen ve kültürel bir unsur olan Rumeli türkülerinde de bu çalışmanın kaynağı olmuştur. Bu sebeple Rumeli türkülerinin bir aktarım ögesi olarak yaşamda yer tutan birçok edimin yansıtıcısı olduğu varsayılmış; türküler edimsöz olarak değerlendirilerek Searle’ün sınıflandırılmasına tabi tutulmuştur.

2. İnceleme

2.1. Kesinleyici Edimsözler

Kesinleyici edimsözlerde konuşur, dile getirilen ifadenin kesinliğini doğrudan vurgulama veya dolaylı olarak sezdirme yoluna gider. Dolayısıyla “bu tür ifadeler dünyaya uydurulur ya da daha açık bir deyişle bu tür edimlerde önermenin dünyaya uygun olması” amaçlanır.⁴⁹ Bu sebeple türkülerdeki kesinlik, somut ve doğada var olan bir gerçekliğe gönderme yapma, soru sorarak düşüncüyü onaylatma, “inan, elbette” gibi kesinliği ifade eden sözcükler kullanma, toplumsal ve dinî kuralları hatırlatma yoluyla sağlanmıştır. Böylece türkülerdeki kesinleyici edimsözlerin edimsel gücü dünyadan söze doğru kurularak türkülerin kültürel aktarımı desteklenmiştir.

³⁹Altınörs, *Dil Felsefesi Sözlüğü*, 74-75.

⁴⁰Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, (Paradigma Yayınları, 1999), 798.

⁴¹Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, (Multilingual Yayınları, 2002), 42.

⁴²John Searle, *Söz Edimleri*, çev. Levent Aysever, (Ayraç Yayınevi, 2006), 163-164.

⁴³Serhat Tuna, “Söz Edimleri Kuramı Bağlamında Dil- Etik İlişkisi” (Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2011), 48, Ulusal Tez Merkezi (314088).

⁴⁴Searle, *Söz Edimleri*, 163-164.

⁴⁵Meltem Merve Konu, “Türkçe Derslerinde Edim Bilimsel Farkındalığın Gerekliliği”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, no. 73 (2022): 246.

⁴⁶John Searle, *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*, çev. Levent Aysever, (BilgeSu Yayıncılık, 2011), 12.

⁴⁷Yozgat, “Dilbilimde Biçimci ve İşlevci Düzlem”, 47.

⁴⁸Yılmaz, *Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama*, 81.

⁴⁹Levent Aysever, “Bir Söz Edimi Olarak Yargı Edimi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2, no. 3 (2013): 124.

Tablo 1**Rumeli Türkülerinde Kesinleyici Edimsözler**

Örnekler	Yorumlar
Kırcalı ile Arda'nın arası Saat sekiz arası Yusuf'um Saat sekiz arası Cihan'da Yusuf'umu Ardalar aldı ya Yoktur a çaresi (Yusuf'umu Arda'lar Aldı)	Konuşur, türküde Kırcalı ve Arda nehri arasındaki mesafeden hareketle somut bir gerçeklik kullanarak çaresizliğini kesin olarak ifade yoluna gitmiştir.
Rodop dağları engindir Yaylaları zengindir Irmakları hep çağlar Soğuk kaynakları var (Rodop Dağları)	Türküde; doğada var olan, somut bir gerçeklik ifade edilerek kesinlik yaratılmıştır.
Arabalar gelir geçer aman iz olur Topla be yârim fistanını toz olur Toplamazsan sana bana aman söz olur (Çeşme Başı)	Doğada var olan bir gerçeklik, toplumsal bir gerçekliğe aktırılarak kesinlik sağlanmıştır.
Benim yârim yaylalarda oturur Ellerini soğuk suya batırır Demedim mi nazlı yarım ben sana Çok muhabbet tez ayrılık getirir (Ham Meyva)	Konuşur ifade ettiği eylemin gerçekleşeceğine dair kesin olan bilgisini muhabbet soru sorarak teyit ettirmiştir.
Bir ah ettim derinden Yer titredi yerinden Nasıl ah etmeyeyim ben Yarı aldılar elimden (Yarı Aldılar Elimden)	Türküde sevdiği elinden alınan konuşur, ah etmemesinin imkânsız olduğunu retorik soru sorarak dile getirmiş; ah etmesinin kesinliğini dolaylı olarak aktarmıştır.
Çaya vardım ipim yok Benim yârle sözüm yok İnan ki senden başka, oy! Hiç kimsede gözüm yok (Çaya İndim)	Konuşur, muhabbetini ikna yoluna gitmiş ve bunun için “inan ki” edimsözünü kullanarak sevgisinin kesinliğini aktarmıştır.
Boynu bükük kalbi kırık Bu çileyi çekeceğim Kaderde var bu ayrılık Ölsem bile çekeceğim (Bana Sevdâ Çekme Derler)	Türküdeki kesinlik dinî bir gerçeklik üzerinden kurularak ifade edilmiştir. Bu öyle bir kesinliktir ki yaşamın son bulmasına karşın eylem gerçekleşecektir.
Sana gönül veremem Seninle evlenemem Ben kız değil, gelinim Seninle evlenemem Şu Varna'nın denizi İstemiyorum sizi Eğer kocam duyarsa Öldürür ikimizi (Şu Varna'nın Denizi)	Türküde konuşur muhabbetine eylemin kesin olarak gerçekleşmeyeceğini toplumsal kuralları dile getirerek ifade etmiştir. Dolayısıyla kesinliği belirleyen toplumsal kurallar uygulanmadığında da bunun bir sonucu olduğu hatırlatılarak kesinlik dolaylı olarak kurulmuştur.
Elbet bir gün doğarken Biz geri döneceğiz Rumeli'yi, Rodoplar'ı Yine vatan bileceğiz (Belené Marşı)	Türküdeki kesinlik “elbet” edimsözünün kullanılmasıyla doğrudan ifade edilmiştir. Konuşur ileride mutlaka gerçekleşeceğine inandığı eylemi gelecek zaman eki ile çekimleyerek yargıyı anlamsal olarak desteklemiştir.
Ben yârimi karşıladım/Tabut ile götürürken İstedim yâri görmeye/Yüzünü yüzüne sürmeye/ Son defa helallaşmaya/ Üç bin verdim yere insin/ Beş bin verdim yüzü açılsın/ On bin verdim yüzünü görem Hoca bana şöyle dedi: Biz Müslüman kullarıyız/ Tabutumuz yere inmez Cenazenin yüzü açılmaz (Küçükten Bir Yar Sevdim)	Türküde konuşurun istediği eylemin kesin bir şekilde gerçekleşmeyeceği dinî bir gerçeklik üzerinden kurulmuştur. Öyle ki eylemin olamayacağını beyan eden, o dinin kanaat önderi konumundaki kişidir.

2.2. Yönettici Edimsözler

Yönettici edimsözlerde konuşurun amacı, muhatabına bir şey yaptırmaya çalışmaktır. Dolayısıyla, önerme doğrultusunda bir değişiklik yaratılması hedeflenmektedir. Bu tür ifadelerin edimsel gücü sözden dünyaya doğrudur ve edimde bulunan kişi isteğini dile getirir. Rumeli türkülerindeki yönettici edimsözlerin sevgiliye ve vatana kavuşma isteği etrafında oluşturulduğu görülmektedir.

Tablo 2

Rumeli Türkülerinde Yönettici Edimsözler

Örnekler	Yorumlar
Çek kayıkçı yavaş yavaş Dalgalarla durma savaşı Yelkenleri rüzgâr sallar Gözyaşları suya damlar Kal selamet kömür gözüm (Elveda Silistre) İndim çeşme başına Yazı yazdım taşına Gelen geçen okusun Neler geldi başıma (Havuz Başı) Aman dayler, yol verin a beyler Ben sılama varayım Sılam yeşil yaprak olmuş A ben nasıl dayanayım, aman aman (Aman Dayler) Sana melek boylu derler Doğru mu, doğru mu? Sana pınar suyu derler Doğru mu, doğru mu? İçmeden inamam ki Darılma ateşliyim (Fidan Boylum, 40) Of-oof! Gitme güzelim gitme Boyu fidanım gitme/ Seni candan severim Arslan yârim vay vay! Beni bırakıp gitme, vay! (Kaşların İnce İnce) Doktor civanım Doktor doktor civanım Ne istersen alayım Doktor senin olayım (Doktor Civanım) Canımın canı Lütfeyle bana Ömründe var imiş Gel sarıl bana (Canımın Canı) Kapat gözlerini kimse görmesin Yalnız benim için bak yeşil yeşil Gözlerin kimseye ümit vermesin Yalnız benim için bak yeşil yeşil (Kapat Gözlerini)	Türküde vatanını terk ettiği anlaşılan konuşurun iki muhatabı vardır. Bunlardan biri kayıkçı diğeri de geride bıraktığı sevgilisi. Konuşurun muhatabının kim olduğu belli olmasa da gerçekleştirmesini istediği bir eylem söz konusudur. Bu sebeple çeşme başından geçen herkesi eyleme yöneltmektedir. Konuşur, türküde vatanına ulaşma isteğiyle muhatabını gerçekleştirmesini istediği eyleme yönlendirmektedir. Konuşur istediği eylemin gerçekleşmesi için ön gönderim olarak soru ifadesi kullanmış sonrasında sorunun cevabına inanması için muhatabını gerçekleştirmesini istediği eyleme örtük olarak yönlendirmiştir. Konuşur sevgiliye kavuşma isteğiyle muhatabını ikna yoluna gitmiş ve istek kipi kullanarak yönlendirmesini yapmıştır. Türküde konuşur “ne istersen alayım” edimsözü ile istekteki kararlılığını belirtmiş ve muhatabını yönlendirmeye çalışmıştır. Konuşur edimsel amacını sözünü dünyaya doğru yönelterek kullanmış ve kader olgusuyla desteklemeye çalışmıştır. Konuşur sevgiliye kavuşma isteğini özne sınırlaması üzerinden dile getirmiştir.

2.3. Yükleyici Edimsözler

Yükleyici ifadelerde “konuşmacı, bir şey yapma konusunda kendini ya da başkasını gelecekteki bir davranış şekline sorumlu kılmaktır.”⁵⁰ Rumeli türkeleri yükleyici edimsözler açısından incelendiğinde kimi zaman konuşurun sorumluluğu sevgiliye kavuşma arzusuyla talep ettiği görülmektedir. Kimi zaman da konuşur sevgiliye kavuşamamasının nedeninin başkaları ya da kader olarak görüp sorumluluğu başka olgu ya da öznelere aktarmaktadır.

Tablo 3

Rumeli Türkülerinde Yükleyici Edimsözler

Örnekler	Yorumlar
Gittim kesten ekmeye Güzelleri seçmeye Neyim varsa vereyim Elinde su içmeye (Silistreli Kız) Ben bir ördek olaydım Yol üstüne konaydım Gelen Geçen yolculara Ben yârimi soraydım (Havuz Başı) Kim dersi ki biz Ayrılacağız Kismetle varmış Biz de ayrıldık Ne desek boştur Ayrılacağız (Ayrılık) Ayı izi, kurt izi Meliha'm Düşman ayırdı bizi Düşman gözü kör olsun Mevlam kavuştur bizi Meliha'm Meliha'm (Meliha'm) Süpürgesi saz olur, Emine'm Gül açılır yaz olur hey! Ben yarime gül demem, Emine'm Gülün ömrü az olur hey! (Süpürgesi Yoncadan) Entarisi biçim biçim Yanıyorum senin için Yanıyorum senin için Alem bana düşman oldu Seni sevdiğim için (Şekerli Misin Vay) Akşam oldu yakamadım gazımı Kadir Mevlam böyle yazmış yazımı Bülbül eşten ben kardeşten ayrıldım Bülbül gülden, ben annemden ayrıldım (Gelin Türküsü) Sen yazarsın ben yazamam Gel diyorsun ya gelemem Ayrılar gülmez olsun Bize ne oldu, bize ne oldu? (Mektup)	Türküde konuşur sevdiğine kavuşmak için “neyim varsa vereyim” edimsözleriyle sorumluluğu üstlenmektedir. Konuşur sevdiği için doğadaki başka bir varlığa göndermede bulunarak sorumluluk yüklenmektedir. Konuşur istediği eylemin gerçekleşmemesinin sorumluluğunu kadere yüklemektedir. Eylemin başka bir varlığa yüklenmesiyle aynı zamanda çaresizlik ve mecburiyet ifade edilerek kesinlik de oluşturulmuştur. Türküde konuşur sorumluluğu düşman olarak gönderimde bulunduğu kişilere yüklemektedir. Konuşur sevgilisine duyduğu kavuşma isteğiyle doğadaki bir gerçekliğe sorumluluk yüklemektedir. Öyle ki olası bir kavuşamama hâli oluşmasını diye konuşur sevgilisine “gül” dememektedir. Türküde konuşur, âlemin kendisine düşman olmasını sevdiği ile ilişkilendirmiş ve sorumluluğu ona aktarmıştır. Konuşur edimsel amacını sözünü dünyaya doğru yönelterek kullanmış; istemediği eylemin gerçekleşmemesini dinî bir olguya bağlamıştır. Burada konuşur sevgilisine kavuşamamasını başka bir özneye bağlamaktadır. Öyle ki konuşur sorumlu olan özne/lere yaptığından dolayı beddua etmektedir. Aynı zamanda ifadede edimsözün etki söze dönüşmesi için bir talep de bulunmaktadır.

⁵⁰Özen Yaylagül Üstünel, *Edim Bilimi Bakış Açısıyla Kutadgu Bilig*, (Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020), 142.

Örnekler	Yorumlar
Kasabadan gelin aldım Köye götürdüm Ben kendi başıma Bela getirdim Lastik ister, çorap ister Pudra ister Şaşırmışım aklımı Tanrım yol göster (Kasabadan Gelin Aldım)	Konuşur geçmişte yaptığı bir eylemden pişmanlık duyup kendisine sorumluluk yüklemekte ve çare aramaktadır.

2.4. Dışavurucu Edimsözler

Dışavurucu edimsözler konuşurun duygu ve tutumunu yansıtan ifadelerdir. Dolayısıyla bu ifadelerin psikolojik davranışlarla ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Konuşurun edimsel amacı, belirtilen durumla ilgili ruhsal durumunu sunmaktır.⁵¹ Söz konusu ifadelerde sözden dünyaya ya da dünyadan söze bir dışavurma söz konusu değildir. Önermenin doğru olduğu hem konuşur hem de muhatabı tarafından kabul edilir.⁵²

Tablo 4

Rumeli Türkülerinde Dışavurucu Edimsözler

Örnekler	Yorumlar
Mutlu yurdumun köyüsün Baharımın, sürmelimsin aman Güzel köyüm, güzel köyüm Ben seninim sen benim (Güzel köyüm)	Konuşur memleketine karşı duyduğu sevgi ve aidiyetini dile getirmektedir. (dışavurmaktadır)
Çek kayıkçı yavaş yavaş/ Dalgalarla durma savaş/ Yelkenleri rüzgâr sallar	Türküde konuşur sevdiğinden ayrıldığı için üzülmemekte ve “gözyaşları suya damlar” edimsözüyle duygusunu yansıtmaktadır.
Gözyaşları suya damlar Kal selamet kömür gözlüm (Elveda Silistre) Aşkın ateşidir sinemi yakan Ela gözlerindir kalbimi çeken Kolların boynuma dolanmış iken	Konuşur sevdiğine duyduğu hasreti “sevmelere doyamamak” edimsözüyle dışavurmaktadır.
Seni sevmelere doyamadım ben (Yeşil Gözlerine) Keten gömlek sekiz kat Dördünü giy dördünü sat Benden başka yar seversen, a gülüm	Konuşur türküde muhatabına duyduğu öfkeyi, beddua ederek yansıtmaktadır.
Kalkma döşeklerde yat (Ak Güvercin) Ben yanarım, ben yanarım Ben ona yanarım	Konuşur “ayrı düşmek” edimsözü ile vatanına duyduğu hasreti dile getirmektedir.
Ben vatanımdan ayrı düştüm Ben ona yanarım (Gurbet Elde Ölür İsem) Süpürgesi yoncadan Emine'm Yar saçlarına ipekten hey!	Türküde konuşur sevgisinin derecesini kıskançlık duygusu üzerinden yansıtmaktadır.
Ben seni kıskanırım Emine'm Her türlü erkekten hey! (Süpürgesi Yoncadan)	

⁵¹Yaylağül Üstünel, *Edim Bilimi Bakış Açısıyla Kutadgu Bilig*, 145.

⁵²Searle, *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*, 37.

Örnekler	Yorumlar
Aman be yavrum üstüne Etme gülüm-üstüne Sevdim seni, sevdim seni Keşke sevmez olaydım (Civan Ali)	Konuşur edimsel amacını sözünü dünyaya doğru yöneltmek kullanmış; eyleminden duyduğu pişmanlığı dile getirmiştir.

2.5. Beyan (Bildirme)

Beyanların amacı yeni bir durum ya da olgu ortaya çıkarmaktır. Konuşurun ifadeyi dile getirmesindeki amaç, olgu ya da duruma gerçeklik kazandırarak hem dünyadan söze hem de sözden dünyaya yönelme söz konusudur.⁵³ Örneğin “Senin adını Mustafa koydum.” önermesini dile getiren konuşur, yarattığı anlam ile hem bu sözü söylemiş hem de sözün muhatabının adı, bu edimsözden sonra “Mustafa” olarak devam etmiş olacaktır.⁵⁴ Rumeli türkülerinde ise beyanların kavuşulan ya da kavuşulamayan sevgili üzerinden oluşturulduğu görülmektedir.

Tablo 5

Rumeli Türkülerinde Beyan Bildiren Edimsözler

Örnekler	Yorumlar
Kahve yolu gözlerim Gel seninle gezelim Eller ne derse desin Aşık oldum meleğim Sensin benim şekerim (Aşıkların Meleği)	Konuşur sevgilisine âşık olduğunu belirterek durum değişikliğini beyan etmektedir. Böylece konuşma ediminin dışında başka bir edimde gerçekleştirilmektedir.
Beni yârim duyar ise Vallah billah tepeler Hey aman aman Hani benim edalı yârim Ne oldu sana canım aman Şimdiden sonra Haram, beram olsun Yar sevmek bana (Tepeler)	Türküde konuşur duyduğu pişmanlık neticesinde bundan sonraki eylemlerinin ne olacağını beddua üzerinden ifade ederek beyanını bildirmektedir.
Evvel böyle değildim Şimdi kıskanıyorum Her gün geleceksin diye Yollara bakıyorum (Kız Sevgili)	Konuşur duygu durumundaki değişikliği beyanda bulunarak geçmişle kıyas yapmaktadır.
Geceler eşim oldu Aman anam garibem Ağlamak karım oldu Aman anam garibem Evvel böyle değildim Aman anam garibem Ben şimdi mecnun oldum Aman anam garibem (Bayram Geldi Neyime)	Konuşur türküde muhatabına duyduğu sevgideki değişikliği beyan etmektedir. Bu beyanda sevginin derecesini “Mecnun olmak” edimsözüyle yansıtmaktadır.
Eşim sana ne oldu Ne olduysa bana oldu Benim eşim şimdi	Türküde konuşur durum değişikliğinin kendi üzerinden sunmuş ve beyanın kesinliği için “alkanlara boyan-” ibaresi ile de kanıt sunmuştur.

⁵³Levent Aysever, “Bir Söz Edimi Olarak Yargı Edimi”, 124.

⁵⁴Kuban Seçkin, “Dil Bilimsel Analiz: Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nin Söz Edimleri”, *İletişimsel Bağlamda Nitel Araştırma: Desenler ve Veri Analizi* içinde. ed. Erdem Taşdemir ve Aytaç Burak Dereli, (Palet Yayınları, 2023), 246.

Örnekler	Yorumlar
Alkanlara boyandı (Gidiyorum)	
Su altında ben durdum, Meliha'm	Konuşur duygu durumundaki değişikliği kıyas yoluyla beyan etmiştir
Yıldızlı para buldum	
Sen beni beyenmedi	
Ben ta iyisini buldum	
Meliha'm, Meliha'm aman (Meliha'm)	

Sonuç

Dilin işlevinin iletişim olduğunu varsayan edim bilimi, iletişim esnasında dil aracılığıyla edim bilimsel bilginin üretilebileceği anlayışı temelinde şekillenmiştir. Edim bilimsel bilginin üretilme aşamaları da alıcı ve vericinin konumları, deneyimleri, duyguları, yaşları, cinsiyetleri, sosyo-ekonomik durumları vb. pek çok etmene bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Pek çok unsura bağlı olarak seçilen dilsel birlikler, konuşurun iletişim sırasındaki niyetini ortaya çıkarmakta ve konuşur aslında bir şey söylerken başka bir edim de gerçekleştirebilmektedir. Başka bir deyişle cümle kurmanın belli şartlar altında bir şey yapmayı ya da yapılmasını gerektirdiği düsturu, edim bilimin alt araştırma alanı olan söz edim kuramının temel yapı taşıdır. Dil kullanımını ön planda tutan bu kuram; dilin edimsel, yani fiilî yönüne dikkat çeker. Bu bakış açısıyla folklorik öğelerin edimsel olarak kültürel belleğin oluşumuna katkı sunduğunu söylemek mümkündür.

Aktarım yoluyla kültürel belleğin oluşumuna katkı sağlayan unsurlardan biri Rumeli türküleridir. Hem çok kültürlü ortamdan ve unsurlardan beslenen hem de siyasi tarihin izlerini taşıyan Rumeli türkülerini dile gelerek aslında bir edimde bulunmakta; söylem evrenini yansıtarak kültürel hafıza oluşturmaktadır. Dolayısıyla aynı kültür üyelerine göstergelerle ortak anlam yüklenmektedir.

Rumeli türkülerini edimsöz olarak değerlendirilip ortak göstergelere bakıldığında kesinliğin; somut ve doğada var olan bir gerçekliğe gönderme yaparak, soru sorarak düşünceyi onaylatma yoluna gidilerek, “inan, elbette, mutlaka” gibi kesinliği ifade eden sözcükler kullanarak, toplumsal ve dinî kuralları hatırlatarak sağlandığı görülmüştür. Yöneltilen ifadelerde isteğin gerçekleşmesi için muhatap ikna edilmeye çalışılmış; istekler vatan ve sevgiliye kavuşma etrafında kümelenmiştir. Yükleyici edimsözler sevgili etrafında oluşturulmuştur. Kavuşulmak istenen sevgili için konuşur, kimi zaman sorumluluğu yüklenmiş kimi zaman da konuşur sevgiliye kavuşamamasının nedenini kader ya da başka birileri olarak göstererek olaydaki sorumluluğu aktarmıştır. Dışavurucu edimsözlerin sevgiliye ve memlekete duyulan hasret etrafında; beyanların ise kavuşulan ya da kavuşulamayan sevgili üzerinden oluşturulduğu görülmektedir. Bu durum türkülerin kültürel aktarımının yanında geçmişe dair sosyolojik ve psikolojik veriler sunduğunu da kanıtlamaktadır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda Rumeli türkülerinin kültürel gerçekliği yansıtmaları sebebiyle kurumsal bir olgu yarattığını; etkisöze dönüşerek muhatabının zihin dünyasında sevgiliye ile vatana kavuşamadan kaynaklı hasret ve özlem duygularını kodlama, toplumsal ve dinî kuralları aktarma gibi edimsel amaçlar taşıdığını söylemek mümkündür.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Pelin Seçkin (Doç. Dr.)
Author Details	¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon, Türkiye 0000-0002-2168-5147 peлинseçkin@ktu.edu.tr

Kaynakça | References

- Altınörs, Atakan. *Dil Felsefesi Sözlüğü*. Paradigma Yayınları, 2000.
- Aşkın Balcı, Hülya. "Edimbilim ve Gramer İlişkisi". *International Journal of Languages Education and Teaching* 5, no. 4 (2017): 556-566. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ijlet/issue/82539/1425868>
- Aydemir, Özgür Kasım. "Türk Halk Türküleri İçerisinde Denizli Türkülerinin Dilbilimsel Özellikleri". *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu'nda sunulan bildiri*, (2006).
- Aysever, Levent. "Bir Söz Edimi Olarak Yargı Edimi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2, no. 3 (2013): 11-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuefad/issue/34991/388263>
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları, 1999.
- Coupland, Nikolas ve Jaworski, Adam. *The Discourse Reader*. Routledge, 2006.
- Crystal David. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell, 1985.
- Çevik, Serdar. "Kültürel İletişim ve Aktarım Açısından Türkülerin İncelenmesi". *Türk Müziği* 3, no. 2 (2023): 323-334. <https://turkmuzigideergisi.com/index.php/tm/article/view/40>
- Demir, Gonca. "Halk Bilim Analiz Modellerinden Performans Teori Ekseninde Yapılan Türkülerde Dil-Müzik İlişkisi". *Bilim ve Kültür-Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 3, (2013): 37-53. https://www.researchgate.net/publication/311365610_Halkbilim_Analiz_Modellerinden_Performans_Teori_Ekseninde_Yapilanan_Turkulerde_Dil-Muzik_Iliskisi
- Doğan, Aymil. *Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi*. Siyasal Kitabevi, 2022.
- Duman, Seyyare. *Edimbilim Kavramlar-Yöntemler- Alanlar*. Dorlion Yayınları, 2022.
- Eagleton, Terry. *Postmodernizmin Yanılsamaları*. çev. Mehmet Küçük. Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Ercan, Gülsüm Songül ve Danış, Pınar. "Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları." *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 6, no. 2 (2019): 527-552. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuefad/issue/49601/596349>
- Gülsüm Songül Ercan ve Pınar Danış, "Söylem, Söylem Çözümlemesi ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Tanımları ve Kapsamları." *DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 6, no. 2 (2019): 52. 7-552.
- Fairclough, Noam. *Language and Power*. Longman, 2001.
- Güler, Hüseyin Rasim. *Bulgaristan Türkleri'nin Rumeli Türküleri*. Bay Yayınları, 2004.
- Günşen, Ahmet. "Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağzıları". *Turkish Studies* 4 no. 8 (2019): 225-254. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.951>
- Halbwachs, Maurice. *On Collective Memory*. çev. Lewis Coser. The University of Chicago Press, 1992.
- Maurice Halbwachs *On Collective Memory*, çev. Lewis Coser. The University of Chicago Press, 1992.
- İmer, Kamile. Kocaman, Ahmet ve Özsoy, Sumru. *Dilbilim Sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- İnalcık Halil. "Rumeli". *İslam Ansiklopedisi*. Erişim 5 Temmuz, 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/rumeli>.
- Karataş, Hicran. "Geleneğin Kuşaklara Aktarımı Bağlamında Bir Çatalzeytin Düşün Türküsü: Dünür Ağa". *Milli Folklor* 26, no. 101 (2014): 138-148. <https://doi.org/10.26466/opus.681384>.
- Konu, Meltem Merve. "Türkçe Derslerinde Edim Bilimsel Farkındalığın Gerekliliği". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, no. 73 (2022): 235-266. <https://doi.org/10.32925/tday.2022.82>
- Koşaner, Özgün. "İşlevsel Dilbilgisi ve İşlevsel Söylem Dilbilgisi". *Dilbilim Kuramları* kitabı içinde. ed. Özge Can. İthaki Yayınları, 2018.
- Köknel, Özcan ve Özüğürlü, Kurban. *Tıpta Ruhbilim*. Taş Matbaası, 1983.
- Levinson, Stephen. *Pragmatics*. Cambridge University Press, 2003.
- Lyons, John. *Kuramsal Dilbilime Giriş*. çev. Ahmet Kocaman. Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
- Öğüt Eker, Gülin. "Küççe Düşününün Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi". *Millî Folklor* 42, (2000): 62- 66. <https://www.millifolklordergisi.com/PdfViewer.aspx?Sayi=42&Sayfa=61>
- Özay, Didem Arzu. "Söz Edimi Kavramı Çevresinde Searl'ün Austin Eleştirisi" Erişim 4 Haziran, 2024. <https://kualiafelsefedergisi.com/2021/08/soz-edimi-kavrami-cevresinde-searlun-austin-elestirisi-didem-arzu-ozay/>
- Özdil, Ayhan. "Sapir-Whorf Hipotezinde Dil ve Düşünce İlişkisi." Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, 2015. Ulusal Tez Merkezi (396593).
- Özbek, Mehmet. *Folklor ve Türkülerimiz*. Ötüken Yayınları, 1994.
- Özmen, Nebile. "Kültürel ve Dinî Kodlarıyla Kolektif Belleğimizde Rumeli Türküleri". *Toplum Bilimleri Dergisi* 8, no. 16 (2014): 75-94. https://toplumbilimleri.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=382
- Richards, Jack ve Schmidt, Richard. *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Pearson Education, 2010.
- Rifat, Mehmet. XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler. Yapı Kredi Yayınları, 1998.
- Searle, John. *Intentionality: An Essay in The Philosophy Of Mind*. Cambridge University Press, 191.
- Searle, John *Söz Edimleri*. çev. Levent Aysever. Ayraç Yayınevi, 2006.
- Searle, John. *Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak*. çev. Levent Aysever. BilgeSu Yayıncılık, 2011.

- Seçkin, Kuban. "Dil Bilimsel Analiz: Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nin Söz Edimleri". *İletişimsel Bağlamda Nitel Araştırma: Desenler ve Veri Analizi* içinde. ed. Erdem Taşdemir ve Aytaç Burak Dereli. Palet Yayınları, 2023.
- Şah, Umut. "Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar." *Kültür Araştırmaları Dergisi* 7, (2020): 210-231. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulturder/issue/58114/819362>
- Tuna, Serhat. "Söz Edimleri Kuramı Bağlamında Dil- Etik İlişkisi." Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, 2011. Ulusal Tez Merkezi (314088).
- Worf, Benjamin Lee. "Science and Linguistics". *Language, Thought and Reality* içinde, ed. John Carrol. John Wiley & Sons, Inc., 1959.
- Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri sözlüğü*. Multilingual Yayınları, 2002.
- Yaylagül Üstünel, Özen. *Edim Bilimi Bakış Açısıyla Kutadgu Bilig*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2020.
- Yılmaz, Engin. *Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama*. Pegem Akademi, 2021.
- Yozgat, Ümit. "Dilbilimde Biçimci ve İşlevci Düzlem". *Dilbilim Kuramları* içinde, ed. Özge Can. İthaki Yayınları, 2018.